

Əsrin Rəngləri – Rəssamlıq Nöqtəyi Nəzərindən Baş Məqalə - Betti Bleyer

Mənbə: Azerbaijan International jurnalı - Aİ 7.2 (Yay 1999)
© 2003. Azerbaijan International

Çoxlarınıza məlumdur ki, Bakı aeroportundan şəhər mərkəzinə gedən yol çox çaşdırıcı ola bilər. Yolun çox hissəsi neft qarışmış, şorlaşmış, heç nə bitməyən nəzarətsiz sahələrdir. Pas atmış “baş əyən uzunqulaqlar” təcrid olunmuş və rədd edilmiş şəkildə şüursuz robotlar kimi daim torpaqdan neft çıxarırlar. Mən özümə dəfələrlə belə bir sual vermişəm, “Mənim bu təcrid olunmuş yerdə nə işim var? Bu həqiqi Azərbaycandır mı?”

Ötən bu ildə əsas mətbuatdan olan bir qrup xarici jurnalist bu “ekzotik”, az tanınan, çox vaxt düzgün tələffüz edilməyən və dünya xəritəsində nöqtə kimi görünən ölkəyə tapşırıqla gələrək həmin bu yoldan keçmişlər. Onlar bir neçə günlük Bakıda qalır, yalnız əcnəbilərə məxsus kafelərdə olur və vaxtlarının çox hissəsini öz dillərində danışan şəxslərlə keçirirlər. Bir göz qırpımında onlar tapşırığı yerinə yetirmiş vəziyyətdə, əllərində hazır material növbəti reallığa doğru can ataraq geriye, öz ölkələrinə yollanırlar. Adətən onların təqdim etdikləri “tapşırıq hesabatı”ndakı təhlillərin hər gün şəhərdə rast gəlinən nazik toz qatı kimi çox səthi olduğu ortaya çıxır.

Xəbərlərə belə münasibət Sovet rəsmilərinin əsrin çox hissəsində incəsənətdə həyata keçirdikləri siyasətə bənzəyir. Hər iki halda əsas etibarilə fiziki görünüş haqda illüziya dayanmışdır.

Beynəlxalq jurnalistlər yalnız böyük neft ehtiyatı müstəsna olmaqla yenilik əldə edə biləcəklərinə çox az ümid edərək nəzarətsizlik, kasıbçılıq və ruh düşkünlüyü təsvir etməyə can atdıqları halda, Sovet Realizmi rəssamlara optimizm dolu həyat, ruhlandırıcı, inam və qətiyyət əks olunan rəsmlər çəkməyi tapşırırdı.

Azərbaycan heykəltəraşı Fazil Nəcəfov (səh. 60) sosialist sisteminin bu siyasətinə zidd getdiyinə görə Moskvada universitet dərəcəsi olmadan mərhum edilən yeganə incəsənət tələbəsi olmamışdır. Onun 1961-ci ildə hazırladığı yekun işində əldən düşmüş neft fəhlələri boruya söykənmiş şəkildə təsvir olunmuşdu. Ancaq Sovet fəhlələri yorğun görünməməli idilər. Fəhlə tərif edilməli, iş isə romantik olmalı idi. Beləliklə, Fazil Bakıya əliboş, diplomsuz geri qayıtdı.

Əlbəttə ki, yer kürəsinin hər bir xalqında olduğu kimi quruluşun despotizm, tiraniya və ya mənfəətpərəstlik və s. olmasından asılı olmayaraq ideologiya allahlarının təsiri altına düşmüş insanlar olmuş, hələ də var və həmişə olacaqdır. Axı rəssamlar da bizim hamımız kimi qidalanmalıdırlar. Buna görə də saysız-hesabsız rəsm əsərləri Sovet respublikalarında proletariyatın tərifinə həsr olunmuşdu. Azərbaycanca isə fiziki əzələli, dözümlü neft fəhlələri və günəşdən dəriləri codlaşmış kolxozçular təsvir obyektinə çevrilmişdi.

“Əsrin Rəngləri - Rəssamlıq Nöqteyi Nəzərindən” adlanan bu nömrədə biz həddindən çox istedadlı rəssam olan və həmişə hər şeyi “əlvan rənglərə boyamadan” realist üslubda işləməyin yollarını tapan Tahir Salahov müstəsna olmaqla Sovet realizminin əksər nümunələrini əhatə etməmişik.

Burada əsas etibarilə müasir incəsənətə Azərbaycanın fərqləndirici imzasını qoyan mühüm şəxsiyyətlər haqda söhbət açmışıq. Azadlıq axtarışlarına görə öldürülən yazıçılardan fərqli olaraq disident rəssamlar sadəcə olaraq cəmiyyətdən xaric edilir və əsərlərini sərgilərdə nümayiş etdirməyə icazə verilmirdi (Bax: Təzadlar Əsri. Aİ 7.1). Beləliklə də azad fikirli rəssamlar işsiz və çörəksiz qalır və ucuz siqaretlər və içkiyə qurşanır, başqalarının ümidinə buraxılmış olurdular. Bu rəssamların bir çoxunun 70 yaşa çata bilməməsi bizim üçün çox böyük itkidir.

1950-60-cı illərin sonlarından başlayaraq, indi “Abşeron Məktəbi” kimi tanınan bir məktəb Azərbaycanın müasir rəssamlıq hərəkatının ideoloji əsasını qoydu. Bakıdan Şərqi tərəfə, Azərbaycanın xəritəsində “qartalın başı”na bənzəyən yarımada Buzovna adlanan kiçik bir kənd vardır ki, elə oradaca uçmuş-dağılmış bir komada bu hərəkat başlanmışdır. Cavad Mircavad onun hərəkatverici qüvvəsi idi.

Hərəkat o Leninqradda oxuyarkən meydana gəldi. Cavad öyrənmişdi ki, bir sıra Avropa impressionistlərinin və post-impressionistlərinin əsərləri ilə yanaşı Afrika və Meksika əsərləri Ermitaj İncəsənət Muzeyində nümayiş etdirilməyərək anbarlarda saxlanılmış, incəsənətdə bu yanaşmaya maraq göstərənlərə isə DTK tərəfindən göz qoyulurdu.

Bir gün Cavad həmin əsərlərə baxmaq üçün Ermitajın direktoruna yaxınlaşmağa qərar verdi. Deyilənə görə o əvvəlcə yüngülcə spirtli içki qəbul etmiş və sonra isə yarı zarafat, yarı ciddi şəkildə direktoru hədələmişdir: “Ya sən mənə anbarlara girməyə icazə verirən, ya da səni öldürəcəyəm.”

Direktor Cavadın həvəsini anlamış və ona belə cavab vermişdi: “Məni öldürməyin nə mənası var, get və nə qədər istəyirsənsə orada otur.” Və beləliklə Cavad ictimaiyyətdə çıxarılması qadağan olan əsərləri görmək imkanı əldə edərək bir neçə ay onları valehcəsinə tədqiq edir.

Gördüklərindən tamamilə dəyişərək Cavad özünün bütün əsərlərini yandıraraq məhv etdi (Bax: səh. 31). Sonra, o, Azərbaycana qayıtdı və hər şeyə yenidən başladı. Qorxmaz Əfəndi, Kamal Əhməd, Rasim Babayev, Həmzə Abdullayev, Fazil Nəcəfov və Fərhad Xəlilov bir neçə illər ərzində onun izi ilə gedənlər arasında olmuşlar.

Abşeron Məktəbinin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Əsərlər qəzəbli, təxribat xarakterli, çox hallarda anlaşılmaz və həmişə çox siyasi xarakterli olur. Onlar Abşeron günəşinin sərt şüalarından yaranmış sərt rənglərlə doludur. Formalar şişirdilmiş və mütləq “gözəl” deyillər. Onların hər birində quruluşa qarşı çıxmaq cəhdi aydın duyulur. Bu, bu gün Azərbaycanda gənc rəssamların təsirlənərək çəkdiyi və heykəltəraşlıq əsərləri yaratdıqları bir irsdir.

Bizim bu gün hətta dünyanın o biri tərəfində ən ucqar yerlərdə baş verən hadisələri görə bildiyimiz bu müasir peyk rabitəsi aləmində artıq rəssamlara ehtiyacın olub-olmadığı haqda sual verilə bilər. Ötən əsrlərdə bir çox sənət əsərlərində adət-ənənələr təsvir olunurdu. Ancaq bu gün, bu qədər çox səs və görüntünü yazma avadanlığı—maqnitafon, kameralar, videolar, skanerlər və internet olduğu halda, rəssamlara artıq nə ehtiyac vardır?

Ağıllı rəssam belə cavab verərdi: “Sizin mənə ehtiyacınız var, çünki mən sizə adi gözlə görə bilmədiyiniz, həm gözəl, həm də gizli şeyləri göstərirəm. Mən ümid, ictimai və psixoloji məzmun və izahat gətirirəm. Mən şeylərin necə ola biləcəyi haqda xəyal qururam və eyni zamanda günümüzdə baş verən səhv və şər işləri düşünərək əzab çəkirəm.” Və elə bu səbəbdən də rəssamların bizə ehtiyacı olduğu qədər də bizim onlara ehtiyacımız vardır.

Sirr deyil ki, dünya bazar iqtisadiyyatına keçidə can atan digər Sovet respublikalarında olduğu kimi Azərbaycan rəssamları da bu gün mübarizə aparırlar. Elə bu səbəbdən də biz bəzi sənətsevərlərin dostluq münasibətləri yaratmaq istəyəcəklərinə ümid edərək rəssamların əlaqə informasiyasını bura əlavə etmişik. Əgər Azərbaycan və rus dillərini bilmirsinizsə, onda ilkin əlaqə yaratmaq üçün dost əldə edin. Siz mənən çox zənginləşəcəksiniz.

Bu arada biz qəfildən Bakı aeroportunda olduqlarını hiss edən jurnalist və qonaqları ölkənin “görünməyən” mənzərəsini, onu rəssamları, heykəltəraşları, yazıçıları, dramaturqları və musiqiçiləri tərəfindən əks olunduğu kimi kəşf etmələrini istərdik. Əgər siz həqiqətən də bu ölkəni öyrənməyə qərar vermişsinizsə, aeroportla qaldığınız beşulduzlu otelin arasında yerləşən yolun kənarındakı təcrid olunmuş mənzərədən bir açar kimi istifadə etməyin.

Tərcümə: Ülviyyə Məmmədova

Yoxladı: Gülnar Aydəmirova

Redaktə etdi və veb üçün hazırladı: Aynurə Hüseynova